

Sør-Afrikansk frigjøringsteologi

AV PER ANDERS NORDENGEN

Jeg tror det er brødre og søstre fra andre deler av verden som kan hjelpe oss ut av den formidlingskrisen som norsk kristenliv befinner seg i. Dersom vi er villige til å åpne oss for alt det vi har å lære av den tredje verdens teologi, kan det hjelpe oss ut av det tradisjons-fangenskapet som er i ferd med å lamme formidlingen av et aktuelt budskap til dagens mennesker. Teologer og kristne fra andre deler av verden kan berike vår tro, utvide våre perspektiver og vise oss sider ved teologien som vår tradisjon ikke har lagt vekt på. Frigjøringsteologien både i det sørlige Afrika, Latin-Amerika og i Asia har jo det fellestrekk at de kjennetegnes ved sin kontekstualisering av evangeliet. Situasjonsteologien klarer å formidle budskapet fra Gud i menneskers konkrete livssituasjon.

– Vestlig teologi kan liknes med en mann som går rundt med en kurv full av svar for å finne spørsmålene, sa en sør-afrikansk teolog til meg, – mens vi er opptatt av å gi Guds svar på menneskers aktuelle livsspørsmål.

Svart teologi

Svart teologi er betegnelsen på det betydningsfulle teologiske arbeidet som har skjedd i det sørlige Afrika de siste tiårene. Betegnelsen «black theology» er overtatt fra de svartes kamp for sine rettigheter i Amerika, mens innholdet og utformingen er helt unik for situasjonen i Sør-Afrika. Den er en følge av den økende selvbevisstheten blant svarte i 1950- og 60-årene. Man var blitt bevisst at Bibelen inneholdt viktige ressurser både for synet på ens eget menneskeverd og i kampen mot det ukristelige apartheid-systemet. Svarte skammet seg ikke lenger over sin hudfarge. Som Guds skapninger innså de at de var like verdifulle som hvite. Svart teologi er teologisk refleksjon ut fra den ekstreme undertrykkelsen som apartheid-politikken har ført til for den svarte befolkningen. Den er opptatt av afrikansk identitet, kristen tro og politisk frigjøring. Svart teologi er et rop til Gud på vegne av det lidende folket, og den er opptatt av å vise at Gud er frihetens og rettferdighetens Gud som

gir alle mennesker samme verdi, muligheter og rettigheter. De mest kjente representantene for svart teologi er den lutherske biskopen Manas Buthulezi (som var mest aktiv på 70-tallet), presidenten for Verdensalliansen av de reformerte kirkene, Alan Boesak, og erkebiskop Desmond Tutu. I de senere årene har det kommet verdifulle bidrag fra dyktige teologer som Beyers Naude, Frank Chikane, John W. de Gruchy og Albert Nolan.

Bakgrunn

Som nevnt har de svartes kamp i USA vært en betydningsfull inspirasjon for deres fargede søsken i det sørlige Afrika. Martin Luther King er et symbol for den tro og kamp som føres videre av svarte i Sør-Afrika. Den mest kjente eksponenten for svart teologi i USA, James H. Cone, har betydd mye for den teologiske utformingen av de svartes selvstendighetskamp. Men selv om termen svart teologi er overtatt fra USA, hadde innholdet i den sør-afrikanske varianten allerede vært i utforming i lang tid. Selvstendigjæring fra kolonimaktene ga svarte tro på at det nyttet å kjempe mot hvitt overherredømme. I løpet av 1960-årene vokste det fram en økende selvbevissthet blant den svarte befolkningen i Sør-Afrika. Black Consciousness Movement – den svarte bevisstgjøringsbevegelsen – formidlet en ny måte å se både verden og de svartes situasjon på. Gjennom ledere som Steve Biko og andre ble denne bevegelsens idéer på en effektiv måte brakt fra universitetene og gjort til allemannseie i de svarte bydelene.

Afrikanske teologer hadde i lang tid vært opptatt av å frigjøre evangeliet fra den europeiske måten det hadde blitt presentert på. De ønsket å afrikanisere evangeliet og vise hvordan kristendommen kunne slå røtter i afrikanske kulturer. I denne tradisjonen står svart teologi, selv om den er mer omfattende enn en slik afrikansk teologi. Den er opptatt av undertrykkelse og frigjøring. Dermed er det også sammenheng mellom svart teologi og frigjøringsteologi i Latin-Amerika og Asia, og den har hentet impulser fra disse.

Situasjonsteologi

Representanter for svart teologi i Sør-Afrika hevder at deres utforming av den kristne tro ikke automatisk kan overføres til andre deler av verden, fordi den først og fremst er en situasjonsteologi

som er opptatt av hvilket budskap Bibelen har i denne spesielle situasjonen. De spør hva troen på Gud betyr når en lever i en verden som er fullstendig kontrollert av en hvit minoritetsbefolkning. Bibelens budskap tolkes i lys av det samfunnet og den situasjonen tilhørerne lever i. Basil Moore som i 1974 skrev samleverket *The challenge of Black Theology in South Africa* (forøvrig bannlyst i Sør-Afrika rett etter utgivelsen), sier i sin definisjon av svart teologi at det er «teologi som er bestemt av situasjonen, og situasjonen er de svartes situasjon i dagens Sør-Afrika. Det er en teologi for de undertrykte, av de undertrykte og for frigjøringen av de undertrykte» (s. 5). Svart teologi er opptatt av å være aktuell og relevant. – Svarte i Sør-Afrika ønsker ord fra Gud som bekrefter Hans nærvær i deres liv, sier Alan Boesak. – Ord som viser vei ut av undertrykkelsen og fattigdommen. Ord som inspirerer til aktiv deltagelse i kampen for frihet og rettferdighet. Ord som viser at Gud er på de undertryktes side, og at Han en dag vil befri dem. Fordi svart teologi er opptatt av å forkynne Guds ord inn i en helt spesiell situasjon, gjør den ikke krav på å gi universelle løsninger.

Svart teologi er blitt til ut fra undertrykte svartes livserfaring. Derfor spiller rase og hudfarge en sentral rolle. På dette punkt skiller svart teologi seg fra frigjøringsteologi i andre deler av verden som legger mer vekt på klassemotsetninger, økonomisk undertrykkelse og sosial urettferdighet.

Frigjøring

Svart teologi er opptatt av å vise at frihet ikke bare er en del av evangeliet, men at det er selve hovednerven i Bibelens budskap. Den vil vise at Jesus er kommet med frihet på alle livets områder. Den nekter å tro at evangeliet er identisk med den rasistiske ideologien som enkelte hvite kirker i Sør-Afrika hevder. Som kristne kan de ikke godta at evangeliet tas til inntekt for en politikk som godkjenner undertrykkelse og diskriminering i Guds navn. Svart teologi har derfor en viktig oppgave i å bekjempe den vranglæren som har gitt apartheid teologisk legitimitet.

Fordi frigjøring er et av de sentrale begreper innen svart teologi, henvises det stadig til Det gamle testamentet og Israelfolkets frigjøring fra fangenskapet i Egypt. Exodus-budskapet gir dem tro på at det nytter å kjempe for frihet fra «Farao-Botha», og at Gud en dag vil føre dem ut av apartheid-slaveriet. Å forkynne evangeliet i

vår situasjon vil si å fortelle de undertrykte at deres framtid ikke ligger i undertrykkernes hender, men at Kristus har gitt oss frihet, sier de.

Det er ikke bare politisk frigjøring man er opptatt av, men en total befrielse som gjelder alle livets områder: personlig, åndelig, sosial og økonomisk. Svart teologi vil ikke bare frigjøring for de svarte, men er også opptatt av at de hvite i Sør-Afrika trenger frihet. De må frigjøres fra den løgn de lever i og fra den usannheten som apartheid representerer. Svart teologi vil vise dem at kristentroen ikke kan misbrukes til et forsvar for et system som strukturelt undertrykker millioner av mennesker. Svarte ønsker å dele drømmer og håp om framtiden med sine hvite søsken.

Bibelbruk

Selv om svart teologi er en kontekstuell og situasjonsbetinget teologi, er dens representanter sterkt opptatt av å understreke viktigheten av Bibelen for sitt teologiske arbeid. Mens James H. Cone kan si at teologi er kritisk refleksjon i lys av «de undertryktes situasjon», understreker Alan Boesak at det er «i lys av Guds ord». Boesak mener at Cone står i fare for å identifisere de undertryktes situasjon og Guds åpenbaring. De svartes erfaring har ikke samme åpenbaringsverdi som Skriften, men deres erfaring er det stedet og den situasjonen hvor den teologiske refleksjonen skal finne sted. Det er troen som bestemmer hvordan de skal relatere seg til den sosio-politiske situasjonen, og ikke omvendt. Erkebiskop Tutu understreker stadig at det åndelige er viktig for alt som gjøres, og sier at mange av de som er med på å utforme svart teologi har kommet til disse erkjennelsene etter å ha hatt et sterkt personlig møte med Jesus i bønn, meditasjon, sakramenter og bibelstudium. Det er ikke politikk, men troen som engasjerer oss, understreker han. Frigjøringsteologien slik den er blitt utformet i Sør-Afrika legger altså vekt på at Bibelen er hovednorm, ikke kulturen eller den sosiale situasjonen.

Ny teologisk metode

Svart teologi har, i likhet med frigjøringsteologi i andre verdensdeler, bidratt til en annerledes måte å drive teologi på enn den tradisjonelt vestlige. Istedenfor utelukkende å gå fra Skriften til

verden, går man her den andre veien for å se hva Bibelen sier om det som oppleves relevant for mottakerne. Ikke bare teksten, men også situasjonen (konteksten) må eksegerees for at det skal være et budskap som folk kjenner igjen sine egne liv og lengsler i.

Mens Vestens største bidrag til verdens vranglære må være oppdelingen av mennesket i åndelige og kroppslige båser, og en tilsvarende oppsplitting av evangeliet i viktige og mindre viktige anliggender, hjelper afrikanske teologer oss til å tenke så helhetlig som Jesus gjorde både om mennesket og om evangeliets budskap.

Svart teologi er handlingsteologi. Å drive teologi er «to do theology». De er ikke så opptatt av de riktige ordene, meningene og refleksjonene. Det er handlingene, troens konsekvenser, som viser om det er en rett tro.

Kairos-dokumentet

I forbindelse med svart frigjøringssteologi i Sør-Afrika kan ikke Kairos-dokumentet unngå å bli nevnt. Det er et utmerket eksempel på svart teologi i praksis. Kairos-dokumentet er skrevet av prester i de svarte bydelene i Sør-Afrika på bakgrunn av de økende krisene landet opplevde i 1985. Unntakstilstand ble innført, arrestasjoner og bannlysninger øket, og det sør-afrikanske forsvaret angrep ANC-baser i tre av nabolandene. Det er stemmen til de undertrykte, maktesløse og de fattige vi hører i dette «folkets opprop». Det er et rop fra prester som har opplevd og erfart at deres menighetsmedlemmers verdi som mennesker er fratatt dem av en regjering som hevder at de bygger sine lover på «kristne verdier». Dokumentet har fått stor utbredelse innenfor Sør-Afrika, hvor det bl.a. ble sagt om det fra Parlamentets talerstol at «Kairos-dokumentet er et opprop til revolusjon, marxisme, mord og høyforræderi». De hvite boerkirkene, som har gitt apartheid-politikken en teologisk overbygning, forkaster dokumentet som «det klareste uttrykk for vranglære som noensinne er laget i Sør-Afrika».

Dokumentet tar ikke bare et oppgjør med «statsteologien» og «kirketeologien», men trekker også opp linjer for en profetisk og relevant teologi for dagens Sør-Afrika. «Vi har, som en gruppe teologer, forsøkt å forstå den teologiske betydning av denne stund i vår historie. Det er alvorlig, svært alvorlig. For svært mange i Sør-Afrika er dette Kairos, nådens og mulighetens øyeblikk, den beileilige tid da Gud utfordrer til avgjørende og beslutsom handling».

Slik innledes dette dokumentet som er et av de beste eksemplene på hva svart teologi er. Det finnes i norsk oversettelse sammen med kommentarer og bakgrunnsstoff.

Oppsummering

Med denne korte gjennomgangen av svart teologi i Sør-Afrika har siktemålet vært å vise at vi har mye å lære av dem også når det gjelder teologisk arbeid. Gjennom to års prestetjeneste i dette spenningsfylte landet er det nettopp følelsen av å ha lært, fått og blitt beriket som sitter igjen. Deres tro, håp, etterfølgelse, relevante forkynnelse og teologiske arbeid kan fornye oss i vår tradisjon. Utfordringene fra svart teologi i Sør-Afrika er selvrannsakende og berikende for kirker i alle deler av verden som er kalt til å leve i aktiv medlevelse med undertrykte søsken.

South African liberation theology

In this review of tendencies in South African liberation theology the author first depicts its origin and background. Then he outlines its main characteristics in terms of contextuality, liberation, use of the Bible, and theological method. In the final part he discusses the role of the Kairos document.